

Undervisning med elever med IF

– delaktighet och lärande

Skolforskningsinstitutets systematiska forsknings-sammanställningar är i första hand till för forskollärare och lärare. De riktar sig också till beslutsfattare som på olika sätt kan främja goda förutsättningar för en undervisning på vetenskaplig grund. Sammanställningarna har även en given plats i olika utbildningssammanhang, inte minst på lärarutbildningarna.

I översikten sammanställs forskning som fokuserar på de möjligheter att stödja elevers delaktighet och lärande som ligger i interaktion och kommunikation mellan lärare och elever.

Att stödja delaktighet och lärande

Undervisning med elever med intellektuell funktionsnedsättning (IF) handlar både om att främja elevers lärande, och om att ge eleverna förutsättningar att utveckla självständighet och social kompetens.

Vad är syftet med översikten?

Syftet med denna systematiska översikt är att visa på möjligheter att stödja elever med IF i undervisningen på sätt som stärker deras delaktighet och lärande. Syntesen fördjupar och nyanserar förståelsen för dessa möjligheter.

Vad har vi studerat?

Studierna har undersökt undervisning inom ämnen eller ämnesområden, och hur det som lärarna gör och säger tas emot och förstås av eleverna, och vice versa. Eleverna går på grundskole- eller gymnasienivå. Översikten svarar på frågeställningarna:

1. Hur ser elevernas deltagande och lärande ut i de studerade undervisningssituationerna?
2. Vilka möjligheter och hinder för elevernas deltagande och lärande framträder i de studerade undervisningssituationerna?

Övergripande slutsats

Den övergripande slutsatsen är att elevers deltagande och lärande i hög grad formas av interaktionens och kommunikationens karaktär. Genom att rikta uppmärksamheten mot hur kommunikation och samspel utformas i undervisningen skapas möjligheter att utveckla undervisningen. Interaktionens karaktär, med särskild betoning på lärarens kommunikativa kompetens och didaktiska handlingsförmåga, är en grundläggande förutsättning för elevers delaktighet och lärande. Resultatet aktualiserar en professionell utmaning: att undervisning med elever med IF vilar på en medveten och reflekterad praktik, där kommunikation inte enbart betraktas som ett redskap för undervisning, utan som en grundläggande struktur för både elevers delaktighet och kunskapsutveckling.

Översikten visar att delaktighet inte enbart handlar om fysisk närvaro eller aktivitet, utan om att elever ges reella möjligheter att vara involverade, kunna bidra, få tillgång till meningsfull undervisning och sociala sammanhang. Möjlighet till lärande och delaktighet är inte enbart relaterat till val av undervisningsmetoder eller organisatoriska ramar, utan präglas av hur interaktionen utformas i praktiken.

Vertikal och horisontell kommunikation

För att förstå olika kommunikationsmönster i undervisningen är det hjälpsamt att skilja mellan vertikal och horisontell kommunikation – en distinktion som är central i översiktens syntes. Vertikal kommunikation kännetecknas av en asymmetrisk struktur där läraren styr samtalet i en viss riktning. Horisontell kommunikation, däremot, är mer jämlik

och ger större utrymme för dialog och elevernas aktiva deltagande.

Det är viktigt att poängtera att kommunikationen i undervisningssituationer i grunden är vertikal. Läraren har ansvar för att lära ut specifika kunskaper och behöver därför leda samtalet i en bestämd riktning. I undervisning som domineeras av stark vuxenstyrning tenderar elevernas delaktighet att begränsas, vilket kan leda till ett mer perifert deltagande och därmed ett begränsat lärande. Samtidigt visar översikten att det inom den vertikala strukturen, finns goda möjligheter för lärare att skapa utrymme för elevinflytande och mer aktivt deltagande och fördjupat lärande. Det är även av värde att ta tillvara på de informella samtal som uppstår utanför den formella undervisningen, exempelvis under raster och vid måltider, som en väg till språklig och kommunikativ utveckling.

Att komma i samklang

I kommunikation med fokus på elevers aktiva deltagande blir begreppet att komma i samklang centralt. Det fördjupar förståelsen av vad det innebär att mötas i ömsesidig förståelse och understryker vikten av att läraren uppfattar elevens uttryck, även subtila, som meningsfulla bidrag i det gemensamma samspelet. Att vara lyhörd för vad som formar denna kommunikativa process är avgörande.

Didaktisk handlingskompetens

Den didaktiska handlingskompetensen handlar om att balansera mellan två lika viktiga delar: å ena sidan en tydlig och förberedd struktur – med noggrann planering, explicit

modellering, visuella stöd och strukturerad dialog – och å andra sidan en lyhördhet i stunden.

Att uppfatta och bemöta subtila signaler som blickar, gester och kroppsrörelser är en central del av denna lyhördhet, och kräver fingertoppskänsla i stunden. Förmågan att agera lyhörd kan vara avgörande för elevernas delaktighet och lärande – särskilt för dem som i hög grad kommunicerar genom icke-verbala kommunikationsätt.

Hur kan resultaten användas?

Översikten erbjuder lärare kunskap i form av begrepp, resonemang och strategier som kan stödja arbetet med att analysera, förstå och vid behov utveckla undervisningen. Resultaten är rikligt illustrerade med samtalsutdrag mellan lärare och elever från de studerade situationerna, vilket ger en konkret inblick i undervisning för elever med IF. I slutet av varje avsnitt i resultatkapitlet finns reflektionsfrågor kopplade till avsnittets innehåll. Frågorna är avsedda att stödja lärares reflektion kring den egna undervisningen, vilket med fördel kan göras tillsammans med kollegor. Frågorna är utformade för att vara relevanta oavsett vilken elevgrupp läraren undervisar.

Vilka studier ingår?

Översikten sammanställer resultaten från 15 studier som har granskats och valts ut efter sökningar i nationella och internationella databaser. Sju av studierna är genomförda i Sverige, sex i USA, och en studie vardera i Irland och Nya Zeeland.

Vad gör Skolforskningsinstitutet?

Skolforskningsinstitutet verkar för att undervisningen i förskolan och skolan bedrivs på vetenskaplig grund. Det gör vi genom att

- sammanställa forskningsresultat
- fördela forskningsbidrag för praktikinära forskning.

Projektgruppen

Våra systematiska forskningssammanställningar genomförs i projektform. I projektgruppen ingår både externa forskare med särskild ämneskompetens inom översiktens område och medarbetare vid institutet. Externa granskare, såväl forskare som lärare, har bidragit med värdefulla synpunkter.